

Re-kalking av middelalderkirker

Ren provokasjon, eller dyd av nødvendighet?

2022: Ubehandlet natursteinsmurverk kalkes og pusses igjen!

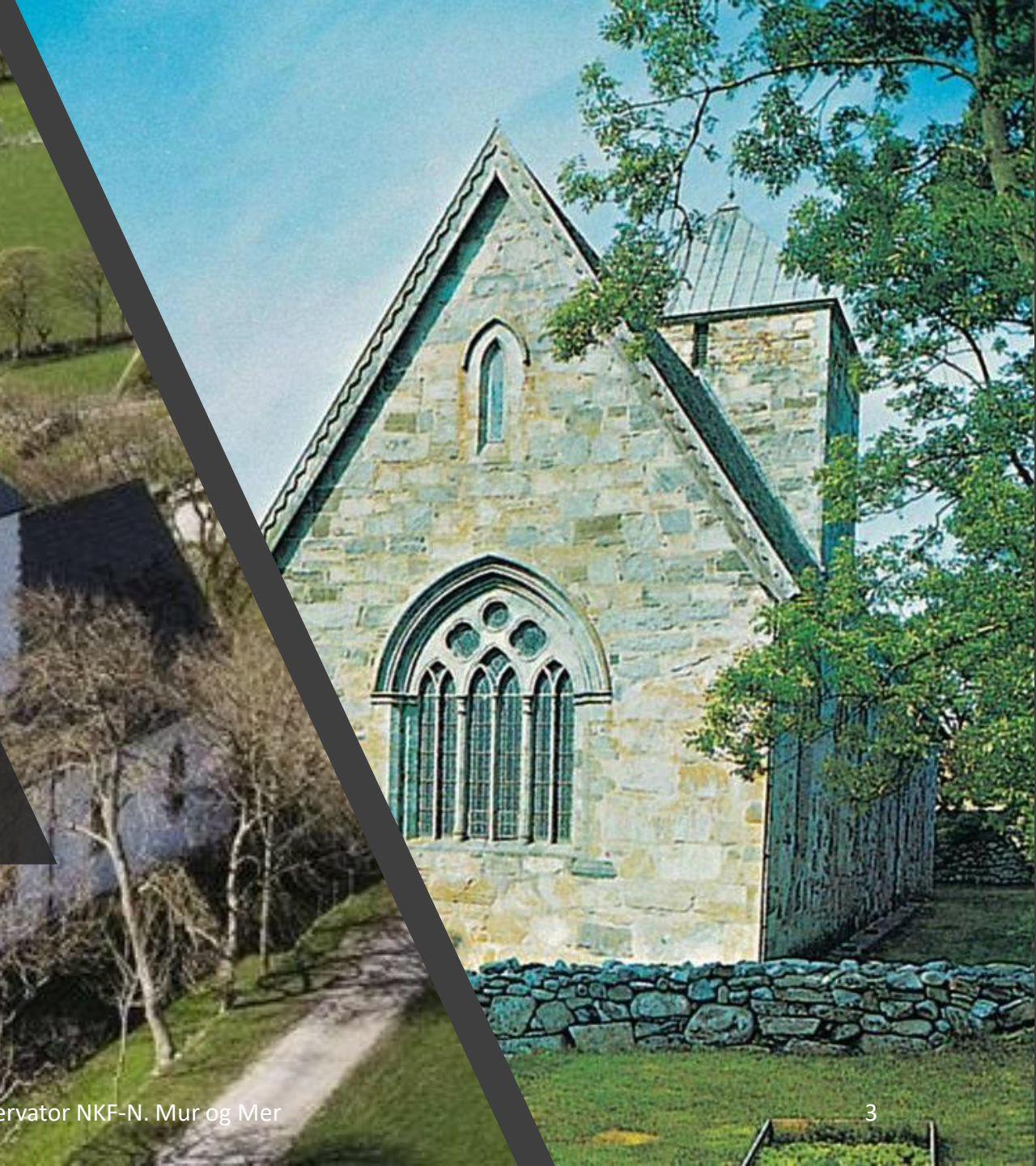

Mariakirken, Gran på Hadeland.
Foto: John Erik Thorbjørnsen

- Kan være duket for konflikt der det er uenighet mellom lokalbefolkning/ fellesråd og antikvarer/ eksperter...
- **Riksantikvaren:** Kirken må overflatebehandles for å beskytte det skadede murverket. Slik stod det også opprinnelig.
- **Lokalbefolkningen:** Kirken har alltid stått slik, og den skal ikke endres!
- Identitetsmarkører i lokalsamfunnet. Liten vilje til endring.
- Hvordan så egentlig middelalderkirkens overflater ut for 900 år siden?
- Hvordan skal vi overbevise om at kirken bør behandles? Og er det nødvendigvis alltid riktig?
- Skal antikvarene i ledtog med «ekspertene» alltid få siste ordet?

Utstein kloster 2002-04

Stavanger domkirke (2016-2024)

Hva er
argumentene?

1. Historisk

2. Teknisk

3. Estetisk?

1. Historisk argumentasjon

–

Kan vi vite hvordan kirkens overflater har sett ut?

- Bygningsarkeologiske undersøkelser på veggen
- Arkivsøk
- Analyser

Middelalderens utvendige overflater – manglende dokumentasjon

- Mangel på historiske kilder.
- Puss og kalkhvitning som offersjikt. Slitasje og frekvent vedlikehold.
- Neglisjering og forfall i sen-middelalder.

Kvadersteinskirker var ubehandlet, bruddsteinskirker var hvite...

Kvadersteinskirken Giske

Stange kirke

Hva med
avgrensning mot
dekor og
byggningsdetaljer?

Kinn kirke. Ingeborg Magerøy/ RA

A close-up photograph of a stone wall. The wall is composed of large, irregular, light-colored stones with visible mortar joints. A vertical black pole or rod runs through the center of the image. To the right of the pole, there is a vertical wooden plank or board. The lighting is natural, highlighting the textures of the stone and wood.

Hvordan avgrense mot dekor og bygningsdetaljer?
Tanum kirke, Larvik

Hvordan avgrense mot dekor og bygningsdetaljer?
Nøtterøy Kirke, Færder

Hvordan avgrense mot dekor og bygningsdetaljer?
Vangen Kirke, Aurland

Mariakirken i Bergen

Hilde Viker Berntsen, konservator NKF-N. Mur og Mer

Foto: Bergen kirkelig fellesråd

16- 17- og 1800-talls overflater: Bedre tilgang på kilder

- Tilgang på historiske kilder:
Regnskap og avbildninger
- Selve bygningen som kilde:
Beskyttede overflater i tilbygde
sakristier, tårn og kapell.
- Godt bevarte overflater med
kjent datering/ referanser i
fugemørtler og innvendig dekor
- Dette er kanskje de eldste
kildene vi har – Kan det gi rom for
mistolking av middelalderkirkenes
opprinnelige overflater?

Hurum kirke

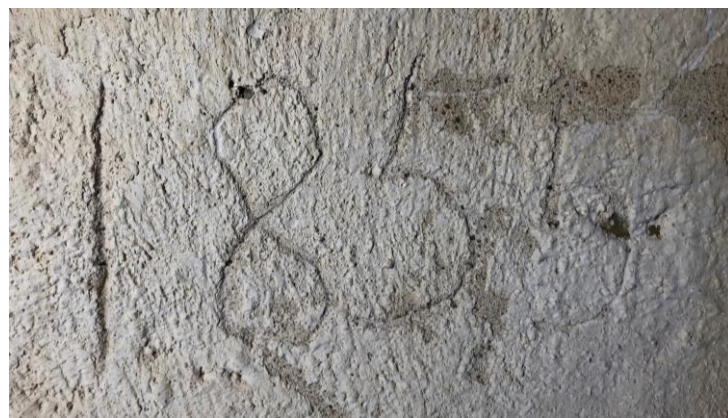

*Arkiv: Kirchens oc Corets
Murer behøver baade inden oc
uden at udpindes oc
kalchslaaes saa den ej veidere
Skade af dens forbrendelse
skulle tage. Hvortil er agtes at
kand medgaae 16 lester Kalch
a 1 ½ Tdr.*

- (Hurum kirke etter brann i 1688)

Undersøkelser på gravkappellets loft. Funn av mørtler og kalkhvitning eldre enn 1750.

Bønsnes kirke

- Regnskap og protokoll: Ole Muurmester...
- Skrevet på veggen... 1704 og 1855

Sent 1800-/ tidlig 1900. Nasjonalromantikk. Tilbake til middelalder

Hilde Viker Berntsen, konservator NKF-N. Mur og Mer

- Mye gikk tapt under iveren etter å finne tilbake til middelalderen og de norske røttene.
- Bort med nyere tilføyelser – bort med danskene!
- Mange misforståelser. Overflater ble ribbet under «tilbakeføringen»: Bemalt inventar, kalkmalerier, utvendig puss og kalkhvitting, håndverksspor.
- Lut og saltsyre.
- Antikvarenes gullalder: Studie av murverk.

Hilde Viker Berntsen, konservator NKF-N. Mur og Mer

Hedrum Kirke. Restaurert 1916-20

- *«Væggene er nu kalkpudset og vidtet: Men hvor kold en slig kalked kirke ser ud! Ganske annerledes virkede den gang da naturstenen var synlig og muren spækket»
(Fortidsminneforeningens årbok 1907)*

“Slik så middelalderkirken ut”: Berg gamle kirke, Larvik

1950-60-tallet: Uleselig murverk under sementpuss og mineralittslemming

- Sement i re-muring, fuger og på overflater. Tykke lag. Uleselig murverk. Stadig fornyelse av overflater med for eksempel Sør-Fron og Mira (Godkjent av RA)
- Usynlig skadeforløp i mange 10-år. Kistemurskonstruksjonene får evig liv
- Lesbarheten i murverket blir borte.

Godt skjulte hemmeligheter i veggen på Tanum kirke, Larvik

- Nordportal
- 16-1800-talls mørtler
- Skyggemaling/ staffering
- Setningskader

2. Teknisk argumentasjon

- **Offersjikt** – gir mekanisk beskyttelse for underliggende forvitret stein, eldre mørtler, hvittelag og dekor.
- “Lim”/ forsidebeskyttelse.
- En utpusset/ medratt fuge eller tynt pussjikt vil kunne bidra til å **minske fuktbelastningen** i fugene/ oppsug og fordampning blir spredd.
- Fukttransport i kistemurer: Har det noe å si for inventar og interiør om utvendig murverk er overflatebehandlet?
- Det som er vesentlig er at det benyttes **riktige materialer**. Diffusjonsåpenhet, elastisitet, lav trykkstyrke osv.

Beskyttelse av sårbar dekor og håndverksspor

- Utvendig bemalt dekor
- Bumerker
- Huggespor/ bearbeidning

Andre argumenter

- Estetikk – smak og behag?
- Skinnende monumentalbygg eller en del av landskapet?
- Identitet og tilhørighet

Hedrum kirke, Larvik: Bør middelalderkirken pusses og kalkes igjen?

2022

1916

«Her blir det et spørsmål om «synsing». Jeg trur at det nok blir en heftig og følelseslada diskusjon. Kirken er en viktig del av bygdas identitet. Personlig vil jeg nok gå inn for at kirken får beholde det utseendet den har i dag».

Tor (79), lokalhistoriker, Hedrum

Det hadde nok blitt diskusjon dersom kirken skulle bli hvit igjen. Da blir mitt spørsmål: Ville kalking på en bedre måte bevare fugene mellom steinene? Hvis ikke er det min mening at det er best å droppe tanken. De ulike steinsortene gir jo kirken et særegent preg og skiller den fra de fleste middelalderkirkene i Vestfold.

Man har jo også valgt å la den gjenreiste Gamle Berg steinkirke stå ukalket...

Odd (73), lokalhistoriker, Hedrum

Hedrum kirke

“Jeg liker ikke hvite kjerker, så er imot kalking!

Liker den litt mer jordnære og ærlige opplevelsen som den gir nå”.

Erik (55), bonde, Hedrum

Diskusjons- grunnlag

- Har vi godt nok antikvarisk beslutningsgrunnlag til å endre uttrykket på de overflatene vi har i dag?
- Tilsier teknisk tilstand at noe må gjøres utover reparasjon av murverk?
- Hva ønsker lokal befolkningen? *Kan de siste 100 årene av kirkens historie være like viktige som de 800 foregående?*
- Går noe av lesbarheten tapt?
- Hvor går grensen? Blandingsmurverk, hjørnekvadre, dekorsteiner og portaler.
- Gode forprosjekter og informasjon/ involvering av lokalbefolkningen på et tidlig stadium

Takk for meg!

